

le helposti avautuva teos. Stålström onkin tutkinut aihettaan jo 60-luvulta asti ja myös osallistunut tiiviisti aiheeseen liittyvään käytännön toimintaan: esimerkiksi 60-luvun alussa hän oli henkilökohtaisesti yhteydessä paikanpäällä nousevien homoliikkeiden ja aktivistien kanssa, Suomessa hän oli 70-luvun alussa perustamassa SETAa ja on hän käynyt läpi psykoanalyttisen terapiankin vain todetakseen sen kyvyttömyyden "parantaa" homoseksuaalisen potilaan heteroksi jne. Tämä kaikki saa aikaan sen, että teosta ei vaivaa tuo niin monille väitöskirjoille ominainen käytännön elämästä vieraantunut muodollinen teoretisoiminen ja abstraktisuus.

Pekka Wahlstedt

SUOMI-FILOSOFIA ENNEN FILOSOFIAA

**Terhi Pursiainen: *Sigfridus Aronus Forsius. Pohjoismaisen renessanssin astronomi ja luonnonfilosofi. Tutkielma Forsiuksen luonnonfilosofisista katso-
muksista, lähteistä ja vaikutteis-
ta.* SKS, Helsinki 1997. 498 s.**

Jussi Nuorteva: *Suomalaisten ulkomainen opinkäynti ennen Turun akatemian perustamista 1640.* SKHS, Helsinki 1997. 533 s.

J. Snellmanista olisi kai paras aloittaa suomalaisen filosofian selvitys, koska hän oli paitsi kansainvälisesti huomattava tutkija, myös kulttuurisen ja sosiaalisen suomalaisuuden moniottelija. Niin 'filosofia' kuin 'Suomikin' syntyivät vasta hänen aikanaan ja, niinhän on teroitettu, paljolti hänen käsiensä käsitteellistämistä. Selvitystä Snellmanin omasta työstä kaivattaisiinkin: eiväthän ammattilaisemme enää juuri tunne hänen julkaisujaan eikä monikaan maallikko ajatellut säilövänsä takavuotensa lompakossaan nimenomaisesti filosofin rintakuvaa tai vieläkin koe katselevansa filosofin pronssista kokovartalota Suomen Pankin edustalla. Snellmanista pääsisi sitten kätevästi Feiniini, Grotenfeltiin ja Westermarckiin, josta alkaen kaikki onkin jo vähän tutumpaa. Taaksekäin päin voisi pyrkiä, tutkimaan filosofisen suomalaisuuden ja suomalaisen filosofisuuden kehkeytymistä. Tällä matkalla moni tunnettu, mutta filosofisen ulottuvuutensa osalta artikuloimaton tapaus saisi uuden tulkintansa. Jos seteleissä pysytään, niin Antti Chydeniukseen liitetään filosofinen aspekti suunnil-

leen yhtä harvoin kuin hänen kiusallisen isoon rahaan painettua naamansa pääsee näkemään. Se on harmi, sillä jotain olisi kai osattava sanoa 1700-luvunkin Suomi-filosofiasta.

Vieläkin etäämmälle eiliseen pääsee nyt hyvässä kyydissä. Terhi Pursiainen asettelee väitöskirjassaan paikalleen yhden ehdokkaan suomalaisen filosofian pioneeriksi, 1500-1600-lukujen vaihteessa vaikuttaneen Sigfridus Aronus Forsiuksen. Tästä kahden henkilöfilosofin kurkottautumisesta toisiaan kohden neljän vuosisadan ylitse syntyvä vaikuttava jälkeä.

Pariisista Wittenbergiin

Pursiaisen työn taustaksi voi käyttää Jussi Nuortevan väitöstä suomalaisten stipendiattien seikkailuista eurooppalaisissa yliopistoissa ennen tšekäläisen korkeakoulun syntymä. Tekijä tunnetaan paneutuneista ja paneutumaan yllyttävistä radio-ohjelmistaan. Hämmästyttävää kyllä, etevyys toimittajantyössä on monesti riittävä syy epäillä pätevyyttä tutkijantyössä. Onneksi Nuortevan kaltaisissa toimijoissa tutkimuksellinen lujuus ei kurista kerronnan hengitystä eikä sanonnan sulavuus haittaa päättelyn kiinteyttä.

Tutkimus ei millään muotoa tähtää Suomen filosofisen perinteen kartoitukseen, mutta meikäläisen papiston ja virkamiehistöön kouluttautuminen perusteellinen dokumentointi ja maanosan tutkimuslaitosten rakentamisen oppihistoriallinen hahmottelu ovat sellaisia hankkeita, joista filosofiaa ei liioin käy sulkeistaminen. Yliopistolaitoksen ja niin muodoiin tieteiden työnjaon peruskysymyksistä kiinnostuneet hyötyvät paljonkin Nuortevan teoksen 2. luvun pikakatsauksesta. Vahduttavia uutuuksia ei tarjoilla, sen sijaan esimerkiksi termin "filosofia" varhainen eriytymättömyys (= "tieteet") tuodaan mutkattomasti esiin, samalla kun lukija saa hyvän käsityksen jumaluusopin ja viisaustieteen jännitteistä. Seuraavien lukujen lukemattomat yksittäistapaukset sovitetaan hyvin laajempiin yhteyksiinsä toistuvien aatehistoriallisiin yleistyksiin sekä vielä viimeisen luvun tiiviissä yhteenvedossa.

Filosofisten uutisten tai edes anekdoottien isänmaallinen janoaja joutuu pettymään. Vika ei ole väitöskirjallijan, vaan "meidän poikamme merellä": tšekäläisistä opintomatkalaisista ei kolmensadan vuoden aikana jäänyt kummempia filosofisia jälkiä aikakirjoihin. Vaikka kaikki teologiaa opiskelleet joutuivatkin keskiajan yliopistoissa ensin perehtymään filosofiaan, vaikka uhkeimman uran tehnyt Olaus Magni eteni 1400-luvulla filosofeistaan kuulun Pariisiin Sorbonnen rehtoriksi ja vaikka Turun viimeinen katolinen piispa, Martti Skytte, tapasikin tomistisuus Thomas de Vijo Cajetanuksen, ei kokonaisarvio ole omiaan nostattamaan kansallis-

tunnetta. Päättyessään vuosia 1313-1523 tarkastelevan lukunsa Nuorteva näet toteaa (s. 149), että siinä missä tanskalaisilta ja ruotsalaisilta oppineilta tunnetaan myös filosofisia kirjoituksia, suomalaisilta ei yhtäkään, ja "vaikka muutama suomalaisen laatima teksti löytyisikin, eivät ne oleellisesti muuttaisi kokonaiskuvaa – suomalaiset olivat keskiajan oppineessa kulttuurissa saavana osapuolena".

Päätelmän avoimuus on toki siunauksellinen seikka janoiselle patriootille. Voihan joku siis vielä kaivaa esiin edes yksittäisiä suomalaisvoimin kannettuja korsia monikanalliseen kekkoon, tai sitten nostaa esiin sellaiset fragmentit, jotka eivät Nuortevan työn toisin rajattuun kokonaisuuteen kuuluneet.

Vaan ei hyvältä näytä. Nuortevan musertava arvio myös uskonpuhdistuksen ajalta kuuluu seuraavasti (s. 189): "Samalla tavoin kuin keskiajalla suomalaiset olivat reformaatikaudellakin yksinomaan vaikutteiden vastaanottajia ja niiden välittäjiä kotimaahansa. Keneltäkään ei tunneta tieteellisiä tekstejä eikä kenenkään tiedetä osallistuneen ulkomaiseen teologiseen tai filosofiseen keskusteluun."

Tässä kohden voisi filosofisemmin historioiva jo tietysti älähtääkin. Väitöskirjalijaa on ehkä liian lähellä sellaista turhan vahvaa väitettä, etteikö eurooppalaisen perinteen siirtäminen ja soveltaminen ei-kirjalliseen kansalliskieleen edellyttäisi paitsi kielellisiä lahjoja, myös monipuolista tieteellistä-filosofista taitoa ja ongelmanratkaisukykyä. Kokonaisen käsiteavaruuden saksannos-suomennos-projekti on toki myös ylyksilöllisesti sivuuttamaton filosofinen megatapahtuma. Ja pelkäänsä siksi, että reformaatiota ruokki katolisen kirkon messulatinan ja aristotelisen filosofian kommentaarilatinan syrjäyttäminen, ja siten mielen ja kielen kumouksellinen uusmaismointi, Mikael Agricolanin valtavaa kapasiteettia ja työtä tulisi tarkastella myös filosofisesti virittyvänä suorituksena. Ja tämä tuntuu kaukaa haetulta, lyhyempi siltä filosofiaan löytyy Nuortevan itse toteamista, Agricolan kirjastoon kuuluneista niteistä Aristoteleinen, Diogenes Laertiuksen päivineen.

Oli miten oli, vasta pedersöreläisen Johannes Canuti Fortheliuksen hahmossa suomalainen filosofinen osaaminen murtautuu esiin. Upsalassa, Helmstedtissä, Jenassa ja Wittenbergissä opiskellut Forthelius työsti ramiskin kammennutta uusaristotelista, fyysikkää ja metafysiikkää painottavaa näkemystään 1600-luvun alkuvuosina. Hän päätyi kuitenkin yliopistouran sijasta kruunun hommiin. Mutta Fortheliuksen aikana olikin jo vauhdissa nyt perusteellisesti monografioitu isompi suomalaissklassikko.

Teksti ja kon-teksti

Filosofin esitykseksi Terhi Pursiaisen selon-

teko luonnonfilosofi S. A. Forsiuksesta on typerryttävän säntillinen, jo tekstikriittisillä ansioiltaan ja historiallisen rekonstruktion taituruudellaan oman alansa ahtaajat ja ankeat tavat kirkkaasti ylittävä työ. Yhden merkittävän elämäntyön kokoava, sen ympäristöstään yllättävä tutkimus on myös filosofisesti valpas ja varmaotteinen.

Ehkä vain pää- ja väliotsikoiden monisainen raskaus ja siten hieman työläästi hahmottuva jäsenitys kertovat vaikeudesta tuoda vanha tavara ja yksinäinen urakka arkistoista ja kammioista kommunikoivaan tilaan. Eräin osin myös Forsiuksen toimeliaisuuden kirjat vaiheet erottuvat turhankin valloisesti kirjaan viedyn intellektuaalisen historian rönnyistä, mutta näillä kohdin aavistaa monografini langettaman ansan. Päähenkilöön kiinnittyvä kerronnallinen pääväylä on upotettu risteävien tarinalinjoihin, eri suuntiin aukeavien vaihtoehtoisten kulkuteiden ja poikkiteloin asettuvien kysymysten sekaan niin, että se ei huku mutta ei myöskään näy kunnolla, ellei lukija vaivaudu nauttimaan "itse asian" lisäksi sen muuntuvaa ympäristöä. Ratkaisu on perusteltu, sillä jos Forsius tekoineen ja sanomisineen olisi helpommin irrotettavissa yhteyksistään, nuo yhteydet mieltäisivät äkkiä pelkäksi rihkamaksi, niiden selvitys silkkaksi itsetarkoitukselliseksi ahkeruuden ja ekspertiisin esittelyksi.

Yhdellä tapaa sanottuna Pursiaisen tutkimus (en ymmärrä, miksi hänen otsikossaan seisoo "tutkielma") on tutkimus Forsiuksen päätyöstä, ruotsiksi 1611 kirjoitetusta, mutta vasta 1950-luvulla kirjaksi toimitetusta *Physica*-tekstistä, sen mahdollisimman laajasti ymmärretystä kon-tekstistä ja näiden suhteista. Keskiössä on teksti ja kaikki siihen kiinnittynyt, sitä määrittävä, sen synnyttänyt.

Sen ympärille kiertyy myös 1 kpl värikkäitä elämiä. Ja syntymänsä puolesta vaikeasti määritettävä (Helsing)Forsius sai sivistyksellisen ensiapunsa Turun katedraaliskoulussa, työskenteli opettajana Tallinnassa, jatkoi opiskeluaan ainakin Upsalan yliopistossa 1595 alkaen, toimi kenttäpappina Baltiassa, maanmittarina Lapissa ja pastorina Kemiössä. Hän kävi Saksassa ja vietti vuoden vankilassa uskonkiistoista juontaneen ruotsalaisen valtataistelun johdosta. 1608-1610 hän sai hoitaakseen Upsalan yliopiston tähtitieteen professuurin ja 1612 alkaen kuninkaallisen astronomin viran, samalla kun toimi pappina Fiddarholmenilla. Papin pesti loppui skandaaleihin, kun kuumapäinen ja onneton Forsius karkasi saarnastuolista esimiehensä kimppuun ja vähän myöhemmin osallistui miessurmaan päättyneisiin ryyppyjuhliin. Astronomin työ taas johti oikeustoimiin harhaoppiepäilyjen tähden. 1624 kuollut Forsius eli vielä muutaman rauhallisemman vuoden Tammisaaren kirkkoherrana.

Itse *Physica* arvioidessaan Pursiainen korostaa sen omaperäistä otetta, käytetyt

lähdeaineiston moniaineksisuutta ja tekijän matillisen skeptistä lähestymistapaa. Tämän oppikirjan lisäksi Forsiuksen tuotanto käsittää muun muassa almanakkoja, ennustuskirjoja, komeetatutkimuksia, saarnoja, puolustuspuheita ja vanhimman pohjoismaisen koraalikirjan vuodelta 1608.

Pursiaisen työstä voi poimia monipuoliselle toiminnalle ainakin kolmenlaisia perusteluja. Ensinnäkin Forsius esimerkillistää renessanssienkistä oppineisuutta, jota ei vielä kahlinnut luterilainen tai mikään muukaan liika puhdasoppisuus. Toiseksi hän kannatti avoimesti anti-autoritaarista filosofiakäsitystä, jonka kulmakiviksi hän nimesi argumentit ja kokemuksen. Kolmanneksi Forsiuksen helimä ennakkoluulotonta eklektismi tähtäsi mielekkäisiin kokonaisyhteyksiin: "filosofian, tieteiden ja taitojen väliset rajat ylittävä vuorovaikutus oli hyväksyttävää ja toivottavaa" (s. 183).

Forsius on lohdullinen hahmo Suomi-filosofian edelläkävijäksi. Hänen tapansa korostaa argumentaatiivisuutta ei siis johtunut kokemuksen kapeudesta, osaamisen ohuudesta, luovuuden laihuudesta tai tietämyksen tyypistytyksestä, eikä se myöskään näihin johtanut. 'Argumentti' ei ollut hänelle minkään filosofisen koulukunnan tunnusmerkki, vaan jotakin, joka liittyi kykyyn puhua ymmärrettävästi monissa yhteyksissä, tunnistaa kulloistakin ajattelurubeamaa ehdollistavat ulkoiset paineet ja kritisoida myös käsillä olevan puntaroinnin filosofista sisustusarkkitehtuuria.

Jarkko S. Tuusvuori

RAHAN FILOSOFIASTA

Georg Simmel, *Rahan filosofia*. Valikoiden kääntänyt Panu Turunen, *Rainvaik-kustannus/Doroga*, Turku 1997 208 sivua.

Jorge Luis Borges kertoo tarinassaan *Teolofit*, että hunnien hävittäjästä kirjastosta löytyi keskeltä roviota tuhkan seasta miltei koskemattomana *De Civitate Dein* kahdestoista kirja. Siinä todetaan Platonin opettaneen Ateenassa, että vuosituhsien kuluttua kaikki palaa entiselleen ja hän itse opettaa samaa oppia samoille kuulijoille. Liekkien säästävä teksti korotettiin erityiseen kunniaan, ja ne jotka lukivat ja tutkivat sitä tuossa kaukaisessa provinssissa unohtivat lopulta että tekijän tarkoituksena oli vain kumota oppi josta hän puhui.

Filosofi, Privatdozent Georg Simmel (1858-1918) puolestaan opetti ja kirjoitti Berliinissä, ja oli todellisen tähtiluonnon